

Π. Κ. Ένεπεκίδης

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

**ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ
ΠΟΛΕΙΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ
1750-1930**

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", Ι.Δ.ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

**QUELLEN UND STUDIEN ZUR GESCHICHTE DER
TÜRKENHERRSCHAFT IN DEN GRIECHISCHEN
LÄNDERN
DRITTER BAND**

**PROF. DR. POLYCHRONIS ENEPEKIDES
UNIVERSITÄT WIEN**

**MAZEDONISCHE
STÄDTE UND FAMILIEN
1750 - 1930**

*Deutsche und österreichische Naturwissenschaftler, Rechtsgelehrte
und Politiker berichten über ihre Beobachtungen, Forschungen
und Erlebnisse. Mit einem Anhang über griechisch-mazedonische
Familien in Österreich-Ungarn*

MIT ZEITGENÖSSISCHEN STICHEN UND ILLUSTRATIONEN

VERLAGS-BUCHHANDLUND "HESTIA" COLLAROS AG.
ATHEN 1984

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ
ΧΩΡΕΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΠΟΛΥΧΡΟΝΗ Κ. ΕΝΕΠΕΚΙΔΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ
ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ
1750 - 1930

Γερμανοί και Αυστριακοί φυσικοί επιστήμονες, νομομαθείς και πολιτικοί εκθέτουν τις παρατηρήσεις, τις έρευνες και τα βιώματά τους. Μέ ένα παράρτημα για τις έλληνομακεδονικές οικογένειες στην Αύστροουγγαρία.

ΜΕ ΓΚΡΑΒΟΥΡΕΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.
ΑΘΗΝΑ 1984

ΠΙΝΔΟΣ — ΓΡΕΒΕΝΑ — ΚΟΖΑΝΗ — ΒΕΡΟΙΑ

Μιά γερή ρακοποσία στήν Κρανέα. — «Βλέπαμε τίς κόψες τῶν μαχαιριῶν ν' ἀστράφτουν καί τά ρόπαλα νά σβουρίζουν στόν ἀέρα...» — Ἕνα σαπούνι γιά δῶρο, καί εἶναι κανεῖς ἐλεύθερος. — «Καλέ, νά σέ πῶ τή μοίρα σου!» — Περιπλανήσεις στά βουνά καί τίς λαγκαδιές τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

Γιά τό ζωολόγο τῆς Βιέννης Γκότφριντ Στράνσκυ, ὅταν ἐγκατέλειπε τά Γιάννενα τόν Ἰούνιο τοῦ 1903, θά ἔπρεπε, μετά τήν πρώτη περιπέτειά του μέ τήν καχύποπτη τούρκικη χωροφυλακή, τό αἶσθημα τῆς ἐπιβίωσης νά ὑπῆρξε ἰσχυρότερο ἀπό τήν ἐπιθυμία του νά πλουτίσει τή ζωολογική του συλλογή μέ σπάνια δείγματα τῆς ἡπειρωτικῆς καί μακεδονικῆς πανίδας. Ἀπέναντι στούς κινδύνους τῶν ἀναστατωμένων περιοχῶν ἡ ἐπιστήμη ἀνεβλήθη, οἱ ἔρευνες μπορούσαν νά περιμένουν, τό κύριο αἶτημα, τό ἐπιτακτικό καί ἐπεῖγον τοῦ Βιεννέζου Στράνσκυ ἦταν τώρα: πῶς βγαίνουν ἀπό τήν κόλαση αὐτή τῶν ὑποψιῶν καί τοῦ πολέμου τῶν πάντων ἐναντίον πάντων. Ὁ Μακεδονικός Ἀγώνας ἀπό μιᾶ νέα, ἀναπάντεχη σκοπιά γεμάτων περιπέτειες καί ἐκπλήξεις. Γράφει ὁ Στράνσκυ στή συνέχεια τῆς ἐπίσημης ἐκθεσῆς του πού δημοσιεύθηκε, ὅπως σημειώσαμε στό πρῶτο ἄρθρο, στή σοβαρή ἐπιστημονική ἐπετηρίδα τῶν «Ἀνακοινώσεων τῆς Kaisarobasileikῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας» τῆς Βιέννης, τοῦ ἔτους 1903.

Πίνδος — Κρανέα — Γρεβενά

Τά ἄσπρα πρόβουνα τῆς Πίνδου πού ὡς τή στιγμή ἐκείνη λαμποκοποῦσαν ἀπό μακριά στά μάτια τοῦ ὁδοιπόρου, χάνονται τώρα πίσω ἀπό σταχτιά ὑψώματα πού συνεχῶς ἀνεβαίνουν, ἐνῶ ἡ περιοχὴ γίνεται ἀκόμη πιο μονότονη. Ἀπό τό Μέτσοβο ὁδηγεῖ ὁ δρόμος πάνω ἀπό τό στενό τοῦ Ζυγοῦ

στά Τρίκαλα τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Τό Ζυγό αὐτόν τόν εἶχε ἀνεβεῖ ἄλλοτε ἀπό τήν ἀνατολική πρὸς τήν δυτική πλευρά ὁ (γεωγράφος τῆς Βόννης) καθηγητής Φίλιπσον. Ὁ δρόμος γιά τό Κιοπριγκέζ πού πῆρα ἐγώ πάει ἀπό τό Μέτσοβο μέσα ἀπό ἀσβεστολιθική ἄγρια περιοχή, μιά κατηφορίζοντας κι ἄλλοτε πάλι ἀνηφορίζοντας ὥς ἓνα ὕψος 1540 μ. Ὅταν φθάσει κανεῖς στή βουνόραχη, βλέπει ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ἀρκετά πυκνά καί ἐκτεταμένα δάση μέ κωνοφόρα δέντρα πού συνοδεύουν τή ροή τοῦ ποταμοῦ Μιλιά. Κάπου-κάπου διακόπτονται τά δάση ἀπό γυμνές λωρίδες καί ἀπό λιβάδια. Τά δάση αὐτά δέν εἶναι ἰδιαίτερα δροσερά, καθὼς ὁ γυμνός ἀσβεστόλιθος διακόπτει παντοῦ τή βαθυπράσινη συνέχεια θυμίζοντάς μου τίς ἀνάλογες περιοχές τοῦ Ἰστραντζά Ντάγ τῆς Μαύρης Θάλασσας. Ἀλλά παρά τή μελαγχολική ἐντύπωση πού κάνουν κάποτε, ἡ θέα τους ἐπιδρᾷ στό κουρασμένο μάτι ἀπό τόν αἰῶνια γκρίζο ἀσβεστόλιθο, εὐεργετικά.

Πρὶν τό μεσημέρι φτάσαμε στήν Κρανιά. Πρὶν ἀπό τήν κοινότητα ὑπάρχει ἓνα πανδοχεῖο. Ἕνας ζαπτιές πού ἔπινε ἐκεῖ χουζουρλίδικα τό πρωινό του ρακί, ὅταν μέ εἶδε νά ῥχομαι ἀπό μακριά, πέταξε στά γρήγορα τό ὄπλο του στόν ὦμο, ἔτρεξε νά μέ προὔπαντήσει, μέ χαιρέτησε ὅμως ἀπό μακριά κι ὅλας —πρὸς ἐκπληξή μου— σάν ἓνα παλιό γνωστό του, μολονότι δέν τόν εἶχα δεῖ ἐγώ ποτέ στή ζωή μου. Ἡ πρωινή ρακοποσία ἐδειχνε νά τόν ἔχει μεταθέσει στό ρόδινο κόσμο. Παρ' ὅλα αὐτά ἄρχισε μέ ἐπιτηδευμένη αὐστηρότητα μιά ἐξονυχιστική ἀνάκριση, ρωτώντας με γιά ὅλα. Τελικά μέ προσκάλεσε νά πάω μαζί του στό κοτέτσι τοῦ κοινοτικοῦ καταστήματος. Ἀντίθετα, τόν κάλεσα ἐγώ νά πάει μαζί μου στό καπηλειό μέ τό δυνατό ρακί. Ἐπειτα ἀπό μικρή συζήτηση κατὰ τήν ὁποία προσπαθοῦσε μάταια νά υπερασπίσει τά παράλυτα σοφίσματά του, πείσθηκε ἀπό τά δικά μου ἐπιχειρήματα πού ἦσαν καλύτερα. Ἦπιαμε λοιπόν ἀπό κοινοῦ μερικά ποτηράκια ρακί καί ὀρκιστήκαμε αἰῶνια φιλία στήν ὁποία, τουλάχιστο γιά τό λίγο χρόνο πού εἶχα μείνει ἀκόμη μαζί του, ἔμεινε πιστός. Ἐπειτα συνεχίσαμε τό δρόμο γιά τό Κιοπριγκέζ ἐν ἀδελφικῇ ὁμοñoιᾳ, κι ἀπό πίσω μας ὁ ἀρναούτης μου μέ τ' ἄλογο.

Φθάσαμε στό Κιοπριγκέζ, χάρη στό πλουσιοπάροχο πρωινό, μόλις ἀργά τό ἀπόγευμα. Ὁ ζαπτιές μου ἀποδείχθηκε ἐδῶ πράγματι σάν ἐξυπηρετικό ὑποστατικό. Ἦταν σέ ὅλα κατατοπισμένος, κι ἔκανε τά πάντα γιά μένα μέ μιά τέτοια ἐνεργητικότητα, τήν ὁποία, ἂν θά τήν εἶχε ἐπιδείξει κατὰ τήν ἐκτέλεση τῶν ὑπηρεσιακῶν του καθηκόντων, θά εἶχε προβιβαστεῖ ἀσφαλῶς πολύ γρήγορα σέ προῖστάμενο τοῦ τμήματός του. Μέ τακτοποίησε πρὶν ἀπό τήν πόλη κοντά σέ μιά ἑλληνική οἰκογένεια, κατέβασε τήν τιμή τοῦ δωματίου, παρ' ὅλες τίς διαμαρτυρίες, ἀμέσως στό ἡμῖς, μοῦ ὀργάνωσε γιά τό ἐξοικονομηθέν ἡμῖς τῆς τιμῆς ἓνα, γιά τίς ἐδῶ συνθηκες, πλουσιοπάροχο δεῖπνο, καί θέλησε, τέλος, νά μέ ἀποχαιρετήσει δίνοντάς μου πολλαπλά

τεκμήρια φιλίας. Τόν κράτησα όμως κοντά μου και τοῦ χάρισα γιά τίς γεμάτες θυσία προσπάθειές του ἕνα κομμάτι σαποῦνι, τό τελευταῖο πού εἶχα ἀκόμη ἀπό τήν Τεργέστη. Ἡ χαρά του γιά τό δῶρο τόν εἶχε κάνει σχεδόν ἑξαλλο.

Τό Κιοπριγκέζ, ὅπου περάσαμε τή νύκτα, εἶναι ἕνα μικρό τούρκικο χωριό πού ζήτημα εἶναι ἄν ἔχει 100 κατοίκους. Ὁ πληθυσμός ἀσχολεῖται κυρίως μέ τήν ἀμπελουργία. Ὡς τώρα δέ μοῦ εἶχε γίνει καθόλου συνειδητό, ἄν ἐξαιρέσουμε τό μικρό ἐπεισόδιο μέ τό χωροφύλακα στό Μέτσοβο καί τήν Κρανιά, ὅτι ταξίδεψα μέσα ἀπό μιά περιοχή πού σχεδόν δέν ἦταν χωρισμένη ἀπό τήν ἐπαναστατημένη. Οἱ κάτοικοι ζοῦσαν εἰδυλλιακά ἐν πλήρει εἰρήνῃ. Πουθενά δέ διαπίστωνε κανεῖς ἔστω καί ἐλάχιστα σημάδια μιᾶς ἀναστάτωσης, ἴσως γιά τό λόγο ὅτι οἱ Βούλγαροι ἀποτελοῦν ἐδῶ μιά τέτοια μειοψηφία καί εἶναι τόσο σκορπισμένοι πού τηροῦσαν γιά κάθε ἐνδεχόμενο τή μεγαλύτερη ἡσυχία. Παντοῦ βέβαια ἀποτελοῦσε ἡ ἐπανάσταση τό μόνιμο θέμα συζήτησης, ἀλλά κατὰ τά ἄλλα ὁ κοσμάκης ἐνδιαφερόταν γι' αὐτήν τόσο λίγο ὥσάν ἡ ὑπόθεση ν' ἀφοροῦσε μιά μακρινή ξένη χώρα πού τούς ἦταν ἀδιάφορη. Σύντομα ὅμως ἐπρόκειτο ἡ διάθεση αὐτή ν' ἀλλάξει.

Ξεκινήσαμε ἀπό τό Κιοπριγκέζ τήν ἄλλη μέρα τό πρωί γιά νά πᾶμε στά Γρεβενά. Ὁ ζαπτιές ἦρθε πάλι μαζί μου. Τά Γρεβενά εἶναι ἕνας ἀρκετά μεγάλος τόπος, ἔδρα ἐνός καίμακάμη, βρίσκεται βαθιά στήν κοιλάδα (550 μ. ψηλά) ζωσμένος ἀπό ἐκτεταμένα χωράφια μέ δημητριακά. Ὁ ποταμός ἔχει τό καλοκαίρι λίγο νερό.

«Μπράκ κιτσινλέρ!...»

Πρίν φτάσουμε στά Γρεβενά, εἶχαμε τήν εὐκαιρία νά παρακολουθήσουμε ἀπό μακριά ἕναν τρικούβερτο καυγά ἀνάμεσα σέ μισή ντουζίνα κυρατζήδες (ἀγωγιάτες) καί μερικούς στρατιῶτες. Βλέπαμε κι ὅλας τίς κόψες τῶν μαχαριῶν ν' ἀστράφτουν καί τά ρόπαλα τῶν κυρατζήδων νά σβουρίζουν στόν ἄερα, κι ἀκούγαμε τίς πιό ἄγριες κραυγές. Ὅταν πλησιάσαμε εἶχαν ὅλοι ἡσυχάσει, οἱ ἀγωγιάτες συνέχισαν τό δρόμο τους κι οἱ στρατιῶτες εἶχαν διαλυθεῖ. Ὅταν φτάσαμε στή γέφυρα πάνω ἀπό τό στενό φαράγγι, ὅπου εἶχε γίνει ὁ καυγάς, ἤθελα ἐκείνη τή στιγμή νά ξαναβάλω τό πιστόλι μου, πού τό εἶχα βγάλει γιά κάθε ἐνδεχόμενο, καί πάλι στή θέση του, ὅταν ἕνα «Ντούρ!», δηλαδή «Ἄλτ!» μέ τρόμαξε καθώς ἀκούστηκε πίσω ἀπό τό προγεφύρωμα. Τήν ἴδια στιγμή τινάχτηκαν πάνω μας δύο στρατιῶτες, ἀπ' τούς ὁποίους ὁ ἕνας ἔπιασε τά χαλινάρια τοῦ ἀλόγου μου, ἐνῶ ὁ ἄλλος βούτηξε τόν ἀρναούτη μου ἀπ' τό λαιμό. Μάταια ἔδειχνα τόν τεςκερέ μου, δηλαδή τήν ἄδεια, μάταια προσπαθοῦσε ὁ ζαπτιές μέ τό σαποῦνι νά μοῦ

φανεί χρήσιμος. Οί στρατιῶτες ἦσαν ἀκόμη, ἀπό τόν καυγά πού εἶχε μεσολαβήσει, ἐρεθισμένοι καί δέν ἔπαιρναν ἀπό λόγια. Ἔπειτα ἀπό συνοπτική αὐστηρή ἀνάκριση μᾶς εἶπαν ὅτι μᾶς συλλαμβάνουν. Εὐτυχῶς καί στήν περίπτωση αὐτή μέ βοήθησε ἡ τύχη. Πρίν ἀκόμη φτάσουμε μέ τή συνοδεία μας στά Γρεβενά, συναντήσαμε τό λοχία μέ τούς ὑπόλοιπους στρατιῶτες πού εἶχαν πάρει μέρος στόν καυγά. Ἦταν ἕνας Μικρασιάτης ἀπό τά μέρη τοῦ Ἱκονίου, ὅπου εἶχα ταξιδέψει στά περασμένα χρόνια. Τοῦ ἔδειξα μερικά φίδια καί σκαθάρια πού εἶχα πιάσει, τοῦ μίλησα γιά τό σκοπό τοῦ ταξιδιοῦ μου, τοῦ πρόσφερα ἕνα τσιγάρο καί τόν παρέσυρα τελικά σέ μιᾶ συζήτηση γιά τή Μικρά Ἀσία καί τήν ιδιαίτερή του πατρίδα. Ὅταν θυμήθηκε τήν πατρίδα, μαλάκωσε. Ἐκτός αὐτοῦ ὁ ζαπτιές μέ τό σαπούνι τοῦ μιλοῦσε συνέχεια γιά νά τόν μεταπεισε. Οἱ δύο στρατιῶτες πού εἶχαν συλλάβει τόν ἄρναούτη μου μαζί μέ τ' ἄλλογο, μᾶς περίμεναν στήν εἴσοδο τῆς πόλης. Ὁ ἥλιος μᾶς ζεμάτιζε. Ὁ λοχίας μᾶς κοίταζε καί χασμουριόταν κι ἔριχνε ἔπειτα τό βλέμμα του πάνω πρὸς τό ὕψωμα ὅπου βρισκόταν ὁ στρατώνας. Σκεπτόταν φαίνεται πῶς δέν ἄξιζε τόν κόπο ἐξαιτίας ἑνὸς περιφερόμενου ἐπιστήμονα ν' ἀνεβεῖ ψηλά τό δύσκολο δρόμο μέσα στήν κάψα τοῦ ἡλίου. Καί ἀποφασιστικά ἔδωσε κραυγαλέα τή διαταγή:

— «Μπράκ κιτσινλέρ!» («Ἄς τους νά φύγουν!»)

Ξαναπήραμε τά πράματά μας καί μῆκαμε ἀνενόχλητοι στήν πόλη ἀφοῦ ἀποχωριστήκαμε μέ πολλά λόγια εὐγνωμοσύνης τόν καλό μας ζαπτιέ πού ἐπέμεινε νά ξαναγυρίσει ἀπ' ἐδῶ στήν Κρανιά.

Κι ἀπό πάνω μας ὁ οὐρανός...

Ἦταν ἀκριβῶς μεσημέρι, γι' αὐτό καί ξαπλώσαμε σ' ἕνα μικρό πανδοχεῖο. Κανένας δέν ἐνδιαφερόταν πιά γιά τήν παρουσία μας κι ἔτσι μπορούσα μετά τό φαγητό νά ἐπισκεφθῶ ἀνενόχλητος τήν πόλη καί τά περίχωρά της καί νά σχεδιάσω καί κάτι. Τά Γρεβενά ὅπου κατοικοῦν Ἕλληνες καί Τοῦρκοι, εἶναι ἕνα φτωχικό μέρος πού δέ διαφέρει σέ τίποτε ἀπό παρόμοιες ἐπαρχιακές τρύπες τῆς Ἀνατολῆς. Ἕνας δρόμος σέ ὑποφερτή κατάσταση πάει ἀπό δῶ στήν Κοζάνη.

Ξεκινήσαμε τό ἴδιο κι ὅλας ἀπόγεμα γιά τήν Κοζάνη. Ὡστόσο εἶχα κάνει ἐν τῷ μεταξύ λάθος μέ τήν κατανομή τοῦ χρόνου. Πίσω ἀπό τήν πόλη, περίπου δύο ὥρες ἀπὸ τό Γιακοβάν, ὅπου λογάριαζα νά διανυκτερεύσω, μᾶς αἰφνιδίασε τό σκοτάδι. Γιά ν' ἀποφύγω ὅλες τίς δυσάρεστες συνέπειες, πού θά μοῦ ἦταν δύσκολο νά τό πετύχω ἂν θά ἔφτανα ἀργά τή νύκτα στό Γιακοβάν, προτίμησα νά διανυκτερεύσω στό ὑπαιθρο. Κοντά σέ μιᾶ μικρή γέφυρα στήσαμε τή σκηνή μας, εὐχαριστημένοι πού δέ θά μᾶς ἐνοχλοῦσε

κανείς, μολονότι είμαστε υποχρεωμένοι νά περάσουμε τή νύκτα μέ άδειο στομάχι.

Μιά τέτοια νύκτα στό ύπαιθρο σ' αὐτήν τήν περιοχή δέν ἀνήκει καθόλου στίς εὐχάριστες πλευρές τῆς ζωῆς, ἀκόμη καί ἄν εἶναι κανείς γι' αὐτήν τήν περίπτωση καλύτερα ἐξοπλισμένος ἀπ' ὅτι ἤμουν ἐγώ. Τό κλίμα βέβαια δέν εἶναι ἀνθυγιεινό, ἀλλά αὐτό πού μπορεῖ νά εἶναι καταστροφικό γιά τόν Εὐρωπαῖο πού δέν εἶναι συνηθισμένος, εἶναι οἱ ἰσχυρές μεταπτώσεις τῆς θερμοκρασίας μεταξύ ἡμέρας καί νύκτας. Ἡ κουφόβραση τῆς ἡμέρας εἶναι ἀποπνικτική καί εἶναι συχνά κανείς υποχρεωμένος νά πεζοπορεῖ ὥρες ὁλόκληρες κάτω ἀπό τίς πύρινες ἀκτίνες τοῦ ἡλίου καί πάνω ἀπό γυμνά ἀσβεστοβράχια πού ἀντανακλοῦν τή ζέστη διπλά. Συχνά πουθενά δέ συναντᾷ κανείς ἕνα δέντρο, κάποιο θάμνο πού θά μπορούσε νά προσφέρει λίγη σκιά. Ἄνθρωποι καί ζῶα διαλύονται κατά τόν ἴδιο τρόπο, καί δέν ἀπορεῖ κανείς ὅταν λόγου χάριν ἀνάμεσα στίς μονάδες μεγάλων στρατιωτικῶν σωμάτων πού κάνουν κοπιαστικές ἀσκήσεις πορείας κάτω ἀπό τέτοιες συνθήκες, ὑπάρχουν ἕνα σωρό θύματα ἀπό τήν ἡλίαση. Οἱ νύκτες ἀντίθετα εἶναι ἐξαιρετικά ψυχρές καί ὁ ταξιδιώτης πού ἀναγκάζεται νά τίς περάσει στό ύπαιθρο θά κάνει καλά νά ἐφοδιασθεῖ μέ χοντρές μάλλινες κουβέρτες. Δυστυχῶς ἐγώ, ἐπειδή δέν ὑπολόγιζα πῶς θά χρειασθεῖ νά κατασκηνώσω, εἶχα πάρει μαζί μου μόνο ἕνα καί μοναδικό μάλλινο χαλί, κι αὐτό, γιά νά μήν παραφορτώσω χωρίς λόγο τίς ἀποσκευές μου, τό εἶχα διαλέξει τόσο στενό πού δέν μπορούσα νά τυλιχθῶ μ' αὐτό ὁλόκληρος. Ἔτσι ἀναγκάστηκα νά ξαπλωθῶ πάνω στό κρῦο χῶμα. Παρ' ὅλη τή δυνατή κράση μου πού ἀπό τά νιάτα μου εἶναι συνηθισμένη σέ τέτοια στραπάτσα, ἄρπαξα ἐδῶ μιά ἄρρωστια μέ δυνατό πυρετό ἡ ὁποία ἐκδηλώθηκε εὐτυχῶς μετά τό τέλος τοῦ ταξιδιοῦ μου ὅταν εἶχα φτάσει πιά σῶος καί ἀβλαβής στή Βιέννη, πού μ' ἔκανε ὅμως νά ὑποφέρω μερικές ἐβδομάδες.

Τήν ἄλλη μέρα τό πρωί ξεκινήσαμε νωρίς καί προχωρήσαμε.

Πρός Κοζάνη

Ἡ ὁροσειρά ἀνεβαίνει στό σημεῖο αὐτό περίπου μόνο 700 ὥς 900 μ. καί μόλις μετά τήν κοιλάδα τοῦ Βίστριτσα, (Ἀλιάκμονα) πού εἶχαμε περάσει πρὶν λίγο, φτάνει βαθμιαῖα σ' ἕνα ὕψος πάνω ἀπό 2000 μέτρα. Ὁ δρόμος παρουσιάζει σ' ὀρισμένα σημεία τοῦ ὕψος 700 μ., ἡ κατάστασή του ὅμως παραμένει πάντοτε καλή. Ἐξυπηρετεῖ τήν ἐπικοινωνία μέ τίς λιμναῖες περιοχές καί τήν Καστοριά.

Πήραμε τό δρόμο πού πηγαίνει στήν Κοζάνη. Ἡ κοιλάδα πού διασχίζαμε παρουσίαζε ἔπειτα ἀπό ἔρημιά ἡμερῶν μιά εὐχάριστη ἀλλαγή. Περίπου 10

ὥς 15 χιλιόμετρα περνᾶμε ἔφιπποι μέσα ἀπὸ ἀμπελῶνες πού ἐκτείνονται ἀδιάκοπα δεξιά καί ἀριστερά τοῦ δρόμου. Πάρα πέρα ψηλά βλέπει κανεῖς κάπου-κάπου καί λίγους θάμνους, κανένα ὅμως δάσος. Πολλά χωράφια μέ μιὰ ἀρκετά παραδεκτὴ οἰκοδομία ζωντανεύουν τό τοπίο. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι εἶναι Τοῦρκοι. Καί σ' αὐτὴν τὴν περιοχὴ παρουσίαζε ὁ τόπος —μολονότι ταξίδευνα μέρες ὁλόκληρες πολὺ σιμὰ στὴ μεθόριο τῶν ξεσηκωμένων— ἀπόλυτη ἡσυχία, καί μόνο στά αὐστηρά καί σχεδόν ὑπερβολικὰ μέτρα ἀσφαλείας τῶν κατωτέρων τουρκικῶν ἀρχῶν ἀπέναντι τῶν ξένων ταξιδιωτῶν, διαισθάνεται κανεῖς κάτι ἀπὸ τό γειτονικό πολιτικό ξεσήκωμα. Γιά ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὰ συνεχῆ σταματήματα καί τὴν ἀνάκριση, ἀπέφευγα, ὅπου μπορούσα, νὰ περάσω ἀπὸ τὰ ἕνα σωρὸ φυλάκια, προτιμώντας νὰ κάνω ἕνα μεγάλο κύκλο γύρω τους ἀκόμη κι ἂν αὐτὸ θά ἦταν παντοῦ εἰς βάρος τοῦ φαγητοῦ μου, ἐφόσον ἡ προμήθεια τροφίμων θά συνδεόταν μέ τὸν κίνδυνον νὰ μέ φυλακίσουν. Ἐκεῖνο πού μ' ἔνοιαζε δέν ἦταν τόσο ἡ ζωολογικὴ μου συλλογὴ ὅσο τὰ σχέδια, καί εἰδικὰ τὰ χαρτογραφικὰ σκίτσα, πού στά μάτια ἑνὸς ἄσχετου θά μπορούσαν βέβαια νὰ δημιουργήσουν ὑποψίες κατασκοπίας.

Κατὰ τό μεσημέρι φθάσαμε στὴν Κοζάνη. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀρκετά μεγάλη πόλη πού εἶναι ὅμως κακοκτισμένη, κατὰ τὰ ἄλλα σὰν συγκοινωνιακὸς κόμβος, ὅπωςδὴποτε ἀρκετά γνωστή. Ὑπάρχει ζωερὴ ἐμπορικὴ κίνησις, ἐπίσης καί ἡ ταπητουργία ἀνθεῖ στὴν Κοζάνη. Ἀγόρασα ἕνα ὠραῖο χαλί, δέν ἔμεινα ὅμως πολὺ. Τό ἴδιο κι ὅλας ἀπόγεμα ξεκινήσαμε γιὰ τὴ Βέροια. Ὁ δρόμος πρὸς τὰ ἐκεῖ ἀπὸ τὴν Κοζάνη περνάει ἀπὸ ἕναν ἐκτεταμένο ἐλῶδη κάμπο —τό «Σαρί Γκιόλ», «Κίτρινη Λίμνη»— πού εἶναι ὅμως ὁλότελα ἀποτελματωμένος. Κάποτε θά ὑπῆρχε ἐδῶ ἕνα ρηχὸ ὑδάτινο λεκανοπέδιο, παρόμοιο μ' ἐκεῖνο τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων. Γύρω ἀπὸ τὴν «Κίτρινη Λίμνη» ὑπάρχουν πολλὲς καλλιέργειες, εἰδικὰ εὐδοκιμοῦν ἐδῶ τὰ δημητριακὰ σέ μεγάλες ποσότητες. Ὅταν περάσει κανεῖς τὰ ἔλη, ἀνεβαίνει ὁ δρόμος πάνω μιὰ στενωπὸ μέ ἀπότομες σερπαντίνες καί στρέφεται σέ βόρεια κατεύθυνση πρὸς τὴ Βέροια.

«Νά σέ πῶ τὴν τύχη σου;...»

Στό δρόμο μετὰ τὴν Κοζάνη συναντήσαμε ἕνα μεγάλο τσοῦρμο ἀπὸ τσιγγάνους πού εἶχαν κατασκηνώσει ἐδῶ στό Σαρί Γκιόλ. Δυὸ γυναῖκες ἔτρεχαν ἀπὸ πίσω μας φωνάζοντας ὁλοένα: «Νά σέ πῶ τὴν ἀλήθεια! Νά σέ πῶ τὴ μοίρα σου!» Ἔκανα πῶς δέν ἀκούω γιατί ἤμουν σέ κάτι τέτοια συνηθισμένος ἀπὸ ἄλλοτε. Ὁ κυρατζὴς μου ὅμως μέ παρακαλοῦσε καί ἐπέμενε ὥσπου νὰ ὑποχωρήσω καί νὰ μείνω σύμφωνα νὰ μᾶς ποῦν οἱ

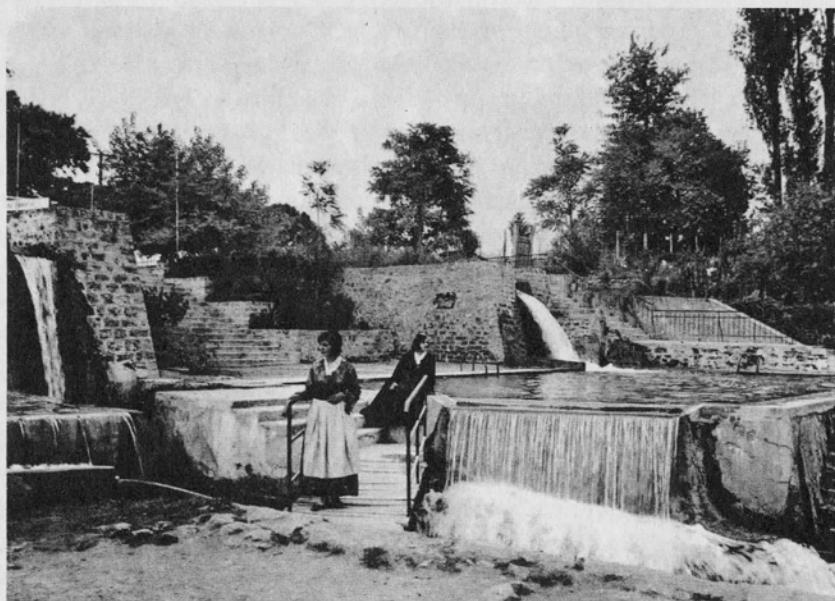
τσιγγάνες τή μοίρα μας. Στήν αρχή ζήτησαν ένα πιάστρο, έπειτα τρία και τέλος ένα «τσερέκ», δηλαδή μιá κορώννα, μέ τή διαβεβαίωση πώς στήν περίπτωση αυτή θά μάς έλεγαν τήν «πάσα» αλήθεια. Τούς έδωσα τό τσερέκ πού άπαιτούσαν και ή μία έχωσε τό κέρμα σ' ένα καρβέλι ψωμί πού τό 'δωσε στόν άρναούτη μου λέγοντας: «Κόψε τό ψωμί στά δυό! "Αν θά 'χεις τύχη τό τσερέκ θά έχει κάνει φτερά». 'Ο κυρατζής έκοψε τό ψωμί, αλλά τό τσερέκ είχε γίνει άφαντο. «"Ω, θεέ μου, ω θεέ μου», μουρμούριζε ό άρναούτης, κόκκινος από χαρά «λοιπόν θά έχω τύχη!» Ξαφνικά όμως άρχισε νά βγάξει άγριες κραυγές, τράβηξε τό πιστόλι του από τό ζωνάρι κι άρχισε νά τρέχει σάν μανιασμένος. Δυό τσιγγάνοι ήθελαν ακριβώς εκείνη τή στιγμή νά τοῦ άρπάξουν τ' άλογο, ένας τρίτος ψαχούλευε τό δισάκι μου. Μέ δυσκολία πήραμε πίσω από τό συρφετό τών κλεφταράδων τά κλεμμένα. 'Αλλά τό τελευταίο καρβέλι είχε κάνει φτερά μέσα από τό δισάκι.

Πρίν από τή Βέροια είμαστε ύποχρεωμένοι και páλι ν' αποφύγουμε μερικά φυλάκια πού ήσαν ισχυρά όχυρωμένα και είχαν στρατιωτικά πληρώματα. "Επειτα από κουραστικές λοξοδρομήσεις φτάσαμε τελικά στίς 8 ή ώρα τό βράδυ στή Βέροια. Βρήκαμε κατάλυμα σ' ένα έτσι κι έτσι χάνι. "Ημουν κουρασμένος και δέν έβλεπα τήν ώρα νά ήσυχάσω. 'Αμέσως μετά τό βραδινό φαγητό άνεβήκαμε στό ταπεινό μας ύπνοδωμάτιο και ότι έτοιμαζόμουν νά στρίψω ένα τσιγάρο, άκούω ξαφνικά νά χτυποῦν δυνατά στήν πόρτα. "Ενας άστυνομικός μέ δυό χωροφύλακες περίμεναν έξω. Μάς είπαν νά δείξουμε τούς τεσκερέδες μας (άδειες κυκλοφορίας) έπειδή σ' όλα τά χάνια γίνεται τή νύκτα έλεγχος. 'Εγώ είχα τόν τεσκερέ μου, αλλά ό άρναούτης δέν είχε, ούτε γιά τόν ίδιο, ούτε και γιά τ' άλογο. Χωρίς πολλά λόγια μάς μάζεψαν και μάς πήγαν συνοδεία γιά νά μάς δικάσουν. "Ενας χοντρός άστυνομικός έπίτροπος άρχισε νά μάς ανακρίνει ατέλειωτα και έξονυχιστικά. 'Εμένα μ' άφησε ελεύθερο έπειδή τά χαρτιά μου ήσαν έν τάξει. Τό φουκαρά μου τόν άρναούτη όμως τόν έχωσαν στά γρήγορα στό φρέσκο και οί άστυνομικοί τοῦ πήραν τ' άλογο. Δέν ξέρω τί έγινε μαζί του, αλλά έτσι όπως γνωρίζω τίς τουρκικές άρχές, νομίζω ότι τόν άφησαν γρήγορα και páλι ελεύθερο. Πάντως ή όλη υπόθεση τοῦ βγήκε κατά τοῦτο σέ καλό, ότι είχε εισπράξει από μένα τήν άμοιβή του προκαταβολικά γιά πολλές ήμέρες πού δέν τίς είχαμε ταξιδέψει μαζί. Γιά νά μήν προκαλέσω ύποψίες σκέφθηκα νά μή μείνω στή Βέροια, ούτε και νά ζητήσω άλογο. Γι' αυτό και παραιτήθηκα προσωρινά νά συνεχίσω τό ταξίδι όδίκως και πήρα τήν έπόμενη ήμέρα κι όλας τό τρένο γιά τά Βοδενά ("Εδεσσα).

'Η Βέροια βρίσκεται, όπως ήδη άνέφερα, στή δυτική άκρη τοῦ κάμπου πού έκτείνεται βόρεια από τήν κοιλάδα τοῦ Βίστριτζα ('Αλιάκμονα) ως τή Θεσσαλονίκη. Στό τρένο ρωτούσαν κάθε ταξιδιώτη γιά τόν προορισμό του, αλλά ό έλεγχος γινόταν άρκετά επιπόλαιο, κι έτσι μ' άφησαν άνενόχλητο ως

τά Βοδενά. Είχα αποκτήσει ένα πρόστυχο παρουσιαστικό και ή κουρελαρία μου έμοιαζε τόσο πολύ με τη συνηθισμένη στις περιοχές αυτές ώστε δεν μπορούσαν πιά να με υποψιάζονται. Τα Βοδενά είναι επαναστατημένη περιοχή και οι κάτοικοι ζουν μέσα σε συνεχή φόβο και έγνοια. Την ημέρα που ταξίδευα, είχε ανατιναχθεί μία σιδηροδρομική γέφυρα της ίδιας γραμμής λίγο βορειοδυτικά προς τό Μοναστήρι».

Αλλά οι περιπέτειες του ζωολόγου μας δεν έχουν τελειώσει. Θά τις παρακολουθήσουμε σ' ένα τρίτο και τελευταίο άρθρο.

Οί «πισίνες» της Έδεσσας στην εποχή μας.